

๕. นิพพานปัญหา ๘๒

พระราชชาตรีถามว่า "พระผู้เป็นเจ้าของนาคเสนผู้เจริญ พระผู้เป็นเจ้าของกล่าวคำว่า 'นิพพาน นิพพาน' ดังนี้ อันใด ก็พระผู้เป็นเจ้าของอาจแสดงรูปสัจฐาน วัยหรือประมาณแห่งนิพพานนั้น โดยอุปมา โดยเหตุ โดยปัจจัย หรือโดยนัยได้หรือ?"

พระเถระเจ้าทูลว่า "ขอถวายพระพร นิพพานเป็นธรรมชาติไม่มีส่วนเปรียบ เพราะฉะนั้น อาตมภาพไม่อาจแสดงรูปเป็นต้นแห่งนิพพานโดยอุปมาเป็นต้นถวายได้."

ร. "ข้าพเจ้าไม่เคารพข้อซึ่งรูปเป็นต้นแห่งนิพพาน อันมีอยู่เป็นธรรมดาแต่หาปรากฏโดยอุปมาเป็นต้น หาได้ไม่, ขอพระผู้เป็นเจ้าของอุปมาให้ข้าพเจ้าทราบโดยเหตุ?"

ธ. "ข้อซึ่งทรงพระปรารภนั้น จงยกไว้ อาตมภาพจะให้บรมบพิตรทรงทราบโดยเหตุการณ์บัดนี้. มหาสมุทรมีอยู่หรือ ขอถวายพระพร?"

ร. "มหาสมุทรมันมีอยู่."

ธ. "ถ้าว่าใคร ๆ ทูลถามบรมบพิตรอย่างนี้ว่า 'น้ำในมหาสมุทรเท่าไร, และสัตว์ทั้งหลายที่อาศัยมหาสมุทรเท่าไร' ฉะนั้น; บรมบพิตรเป็นผู้อันเขาทูลถามอย่างนี้ จะทรงพยากรณ์แก่เขาว่าอะไร?"

ร. "ถ้าว่าใคร ๆ ถามข้าพเจ้าอย่างนี้ไซ้, ข้าพเจ้าจะต้องตอบเขาว่า 'ท่านมาถามเราผู้ไม่ควรถามล การถามนั้นอันใคร ๆ ไม่พึงถาม, เหตุว่าปัญหานั้นต้องยกเว้น, มหาสมุทรรออันนักปราชญ์ผู้ปรากฏในโลกไม่แก้ไขแล้ว, เพราะฉะนั้น เราก็ไม่สามารถจะกำหนดนับน้ำในมหาสมุทรและสัตว์ทั้งหลายที่อาศัยอยู่ในนั้นได้' ข้าพเจ้าต้องตอบเขาอย่างนี้."

ธ. "เพราะเหตุไรเล่า ขอถวายพระพร บรมบพิตรต้องตรัสตอบเขาอย่างนี้ ในเรื่องมหาสมุทร อันมีอยู่เป็นธรรมดา? บรมบพิตรควรทรงคำนวณนับแล้วรับสั่งแก่เขาว่า 'น้ำในมหาสมุทรเท่านี้ และสัตว์ทั้งหลายเท่านี้ อาศัยอยู่ในมหาสมุทร' ฉะนั้น ไม่ใช่หรือ?"

ร. "ไม่อาจบอกได้ไซ้, เพราะว่าเป็นปัญหานั้นไม่ใช่วิสัย."

ธ. "ขอถวายพระพร ใคร ๆ ไม่อาจกำหนดนับน้ำในมหาสมุทรซึ่งมีอยู่เป็นธรรมดา และสัตว์ทั้งหลายที่อาศัยอยู่ในนั้นได้ ฉะนั้น, ใคร ๆ ไม่อาจแสดงรูปเป็นต้นแห่งนิพพานอันมีอยู่เป็นธรรมดา โดยอุปมาเป็นต้นได้ ฉะนั้นแล. ขอถวายพระพร ท่านผู้มีฤทธิ์ถึงซึ่งความเป็นผู้มีอำนาจในจิต พึงคำนวณนับน้ำในมหาสมุทร และสัตว์ทั้งหลายอันอาศัยอยู่ในนั้นได้, ก็แต่ท่านไม่อาจแสดงรูปเป็นต้นแห่งนิพพานโดยอุปมาเป็นต้นได้เลย."

ขอบรมพิตรทรงสดับเหตุซึ่งว่า "ใคร ๆ ไม่อาจแสดงรูปเป็นต้นแห่งนิพพานอันมีอยู่เป็น
ธรรมดา โดยอุปมาเป็นต้น'แม้อื่นอีกให้ยิ่งขึ้นไป. เทพดาทั้งหลายชื่ออรุปกายิกา มีอยู่หรือ ขอถวายพระ
พร?"

ร. "เทพดาทั้งหลายชื่ออรุปกายิกา มีอยู่ซิ."

ถ. "ก็บรมพิตรอาจทรงแสดงรูปเป็นต้น แห่งอรุปกายิกาเทพดาทั้งหลายเหล่านั้น โดยอุปมา
เป็นต้นได้หรือ ขอถวายพระพร?"

ร. "ไม่อาจเลย พระผู้เป็นเจ้าของ."

ถ. "ถ้าอย่างนั้น อรุปกายิกาเทพดาทั้งหลาย ไม่มีหรือ ขอถวายพระพร?"

ร. "อรุปกายิกาเทพดาทั้งหลายมีอยู่ พระผู้เป็นเจ้าของ, ก็แต่ใคร ๆ ไม่อาจแสดงรูปเป็นต้น แห่งอรุป
กายิกาเทพดาเหล่านั้น โดยอุปมาเป็นต้นได้."

ถ. "ขอถวายพระพร ใคร ๆ ไม่อาจแสดงรูปเป็นต้นแห่งอรุปกายิกาเทพดาทั้งหลายอันเป็นสัตว์
มีอยู่โดยอุปมาเป็นต้นได้ ฉันทิด, ใคร ๆ ก็ไม่อาจแสดงรูปเป็นต้นแห่งนิพพานอันมีอยู่เป็นธรรมดา โดย
อุปมาเป็นต้นได้ ฉันทันแล."

ร. "พระผู้เป็นเจ้าของนาคเสน ผู้เจริญ นิพพานเป็นเอกันตสุขจริง ก็แต่ใคร ๆ ไม่อาจแสดงรูปเป็นต้น
แห่งนิพพานโดยอุปมาเป็นต้นได้. ถึงกระนั้น การแสดงคุณแห่งนิพพานเทียบเข้าด้วยเหตุทั้งหลายอื่น
คงมีอยู่หรือแสดงเหตุอะไร ๆ สักว่าซึ่งอุปมาก็คงมีอยู่."

ถ. "ขอถวายพระพร การแสดงคุณแห่งนิพพานเทียบเข้าด้วยเหตุทั้งหลายอื่นโดยธรรมดาของ
ตน ย่อมไม่มี, ก็แต่อาจแสดงเหตุอะไร ๆ สักว่าซึ่งอุปมาโดยคุณได้."

ร. "ดีแล้ว พระผู้เป็นเจ้าของนาคเสน ผู้เจริญ ข้าพเจ้าจะได้เหตุสักว่าความชี้แจงแม้แต่โดยเอกเทศ
ด้วยประการใด ขอพระผู้เป็นเจ้าของแสดงโดยพลัน ด้วยประการนั้น, และขอพระผู้เป็นเจ้าของดับความกระวน
กระวายหัวใจของข้าพเจ้า, และขอได้แนะนำข้าพเจ้าด้วยลมกล่าว คือ ถ้อยคำอันเยือกเย็นและ
ไพเราะ."

ถ. "ขอถวายพระพร คุณหนึ่งประการ แห่งดอกบัว,

คุณสองประการ แห่งน้ำ,

คุณสามประการ แห่งยา,

คุณสี่ประการ แห่งมหาสมุทร,

คุณห้าประการ แห่งโกชนะ,

คุณสิบประการ แห่งอากาศ,

คุณสามประการ แห่งแก้วมณี,

คุณสามประการ แห่งจันทร์แดง,

คุณสามประการ แห่งสปีปอย่างไธ,

คุณห้าประการแห่งยอดภูเขา แต่ล้วนเป็นคุณควรเทียบกับนิพพาน."

ร. "พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าคนเสนา ผู้เจริญ คุณประการหนึ่งแห่งดอกบัวควรเทียบกับนิพพานเป็นไฉน?"

ธ. "ขอถวายพระพร ดอกบัวอันน้ำไม่ซึมติดอยู่ได้ ฉันทิด พระนิพพานอันกิเลสทั้งปวงก็ไม่ซึมติดอยู่ได้ ฉันทันนั้นแล. คุณประการหนึ่งแห่งดอกบัว ควรเทียบกับนิพพาน."

ร. "คุณสองประการแห่งน้ำ ควรเทียบกับนิพพานเป็นไฉนเล่าพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า?"

ธ. "ขอถวายพระพร น้ำเป็นของเย็นเป็นของดับความกระวนกระวายเสีย ฉันทิด, นิพพานก็เป็นของเย็น เป็นของดับความกระวนกระวาย คือ กิเลสเสีย ฉันทันนั้น, นี้เป็นคุณที่หนึ่ง.

น้ำเป็นของบำบัดเสียซึ่งความอยากน้ำ ของหมู่มนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย ผู้เหน็ดเหนื่อย สะดุ้งกลัว อยากน้ำ และเฝ้าร้อนเพราะฤดูร้อนฉันทิด, นิพพานก็เป็นของบำบัดเสียซึ่งความกระหาย กล่าวคือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ฉันทันนั้น, นี้เป็นคุณที่สอง. เหล่านี้แลคุณสองประการแห่งน้ำ ควรเทียบกับนิพพาน."

ร. "คุณสามประการแห่งยา ควรเทียบกับนิพพานเป็นไฉนเล่า พระผู้เป็นเจ้าของเจ้า?"

ธ. "ขอถวายพระพร ยาเป็นที่พึ่งแห่งสัตว์ทั้งหลาย ผู้อันพิษแห่งงูเป็นต้นเบียดเบียนแล้ว ฉันทิด, นิพพานก็เป็นที่พึ่งแห่งสัตว์ทั้งหลาย ผู้อันพิษกล่าวคือ กิเลสเบียดเบียนแล้ว ฉันทันนั้น, นี้เป็นคุณที่หนึ่ง.

ยาเป็นของกระทำที่สุดแห่งโรค ฉันทิด, นิพพานก็เป็นของกระทำที่สุดแห่งทุกข์ทั้งปวง ฉันทันนั้น, นี้เป็นคุณที่สอง.

ยาเป็นของไม่ตาย ฉันทิด, นิพพานก็เป็นของไม่ตาย ฉันทันนั้น นี้เป็นคุณที่สาม. เหล่านี้แล เป็นคุณสามประการแห่งยาควรเทียบกับนิพพาน."

ร. "คุณสี่ประการแห่งมหาสมุทร ควรเทียบกับนิพพานเป็นไฉนเล่า พระผู้เป็นเจ้าของเจ้า?"

ธ. "ขอถวายพระพร มหาสมุทรเป็นของสูญว่างจากทราคศพทั้งปวง ฉันทิด, นิพพานก็เป็นของสูญว่างจากทราคศพ กล่าวคือ กิเลสทั้งปวง ฉันทันนั้น, นี้เป็นคุณที่หนึ่ง.

มหาสมุทรเป็นของใหญ่แลไม่เห็นฝั่งนี้และฝั่งโน้น, ย่อมไม่เต็มด้วยน้ำที่ไหลมาทั้งปวง ฉันทิด, นิพพานก็เป็นของใหญ่ ไม่มีฝั่งนี้และฝั่งโน้น, ย่อมไม่เต็มด้วยสัตว์ทั้งปวง ฉันทันนั้น, นี้เป็นคุณที่สอง.

มหาสมุทรเป็นที่อยู่แห่งภูตใหญ่ทั้งหลาย ฉันทิด, นิพพานก็เป็นที่อยู่แห่งภูตใหญ่ทั้งหลาย ซีดนาศพ ไม่มีมลทิน ถึงซึ่งกำลังและเป็นผู้มีความเป็นผู้สามารถ คือ พระอรหันต์ทั้งหลายมาก ฉันทันนั้น, นี้เป็นคุณที่สาม.

มหาสมุทรเบิกบานแล้วด้วยดอกไม้ กล่าวคือ คลื่นละลอกใญ่ลุ่มมืออย่างต่าง ๆ อันนับไม่ได้ ฉันทไค, นิพพานก็เบิกบานแล้วด้วยดอกไม้กล่าว คือ วิชชาและวิมุตติ อันบริสุทธิ์ใญ่ลุ่มมือประการต่าง ๆ อันนับไม่ได้ ฉันทันั้น, นี้เป็นคุณที่สี่. เหล่านี้แล เป็นคุณสี่ประการแห่งมหาสมุทรควรเทียบกับนิพพาน."

ร. "คุณห้าประการแห่งโกชณะ ควรเทียบกับนิพพานเป็นไฉนเล่า พระผู้เป็นเจ้า?"

ธ. "ขอถวายพระพร โกชณะเป็นของทรงอายุแห่งสัตว์ทั้งปวงไว้ ฉันทไค, นิพพานอันบุคคลกระทำใ้แจ้แล้ว ก็เป็นของทรงอายุไว้ เพราะความที่ชราและมรณะหายไป ฉันทันั้น, นี้เป็นคุณที่หนึ่ง.

โกชณะเป็นของยังกำลังแห่งสัตว์ทั้งปวงใ้เจริญ ฉันทไค, นิพพานอันบุคคลกระทำใ้แจ้แล้ว ก็เป็นของยังกำลังฤทธิแห่งสัตว์ทั้งปวงใ้เจริญ ฉันทันั้น, นี้เป็นคุณที่สอง.

โกชณะเป็นเครื่องเกิดพรณแห่งสัตว์ทั้งปวง ฉันทไค, นิพพานอันบุคคลกระทำใ้แจ้แล้ว ก็เป็นเครื่องเกิดพรณ คือ คุณความดีแห่งสัตว์ทั้งปวง ฉันทันั้น, นี้เป็นคุณที่สาม.

โกชณะเป็นของระงับความกระวนกระวายแห่งสัตว์ทั้งปวงเสีย ฉันทไค, นิพพานอันบุคคลกระทำใ้แจ้แล้ว ก็เป็นของระงับความกระวนกระวาย คือ กิลสแห่งสัตว์ทั้งปวงเสียฉันทันั้น, นี้เป็นคุณที่สี่.

โกชณะเป็นของบรรเทาความเป็นผู้มีกำลังชั่วด้วยสามารถความหิวแห่งสัตว์ทั้งปวงเสีย ฉันทไค, นิพพานอันบุคคลกระทำใ้แจ้แล้วก็เป็นของบรรเทาความเป็นผู้มีกำลังชั่วด้วยสามารถความหิว กล่าวคือ ความทุกข์ทั้งปวง ฉันทันั้น, นี้เป็นคุณที่ห้า. เหล่านี้แล คุณห้าประการแห่งโกชณะ ควรเทียบกับนิพพาน."

ร. "คุณสิบประการแห่งอากาศ ควรเทียบกับนิพพานเป็นไฉนเล่า พระผู้เป็นเจ้า?"

ธ. "ขอถวายพระพร อากาศย่อมไม่รู้เกิดหนึ่ง ย่อมไม่รู้แก่หนึ่ง ย่อมไม่รู้ตายหนึ่ง ย่อมไม่จุติหนึ่ง ย่อมไม่เกิดอีกหนึ่ง, ยากที่อะไร ๆ จะชมเหงได้และอันโจรลักนำไปไม่ได้หนึ่ง ไม่อาศัยอะไร ๆ หนึ่ง เป็นที่ไปแห่งนกหนึ่ง ไม่มีเครื่องกั้นหนึ่ง หาที่สุดมิได้หนึ่งฉันทไค, นิพพานก็ย่อมไม่รู้เกิดหนึ่ง ย่อมไม่รู้แก่หนึ่ง ย่อมไม่รู้ตายหนึ่ง ย่อมไม่จุติหนึ่ง ย่อมไม่เกิดอีกหนึ่ง, ยากที่อะไร ๆ จะชมเหงได้ และโจรลักนำไปไม่ได้หนึ่ง ไม่อาศัยอะไร ๆ หนึ่ง เป็นที่ไปแห่งพระอรียเจ้าหนึ่ง ไม่มีเครื่องกั้นหนึ่ง หาที่สุดมิได้หนึ่ง ฉันทันั้น. เหล่านี้แล คุณสิบประการแห่งอากาศ ควรเทียบกับนิพพาน."

ร. "ก็คุณสามประการแห่งแก้วมณี ควรเทียบกับนิพพานเป็นไฉนเล่า พระผู้เป็นเจ้า?"

ธ. "ขอถวายพระพร แก้วมณีเป็นของใ้ผลที่ใ้ใคร ๆ อยากได้ฉันทไค, นิพพานก็เป็นของใ้ผลที่ใ้ใคร ๆ อยากได้ ฉันทันั้น, นี้เป็นคุณที่หนึ่ง.

แก้วมณีกระทำความร่าเริง ฉันทไค, นิพพานก็กระทำความร่าเริงฉันทันั้น, นี้เป็นคุณที่สอง.

แก้วมณีกระทำประโยชน์ใ้รุ่งเรืองขึ้น ฉันทไค, นิพพานก็กระทำประโยชน์ใ้รุ่งเรืองขึ้น ฉันทันั้น, นี้เป็นคุณที่สาม. เหล่านี้แล คุณสามประการแห่งแก้วมณี ควรเทียบด้วยนิพพาน."

จ. "คุณสามประการแห่งแก่นจันทน์แดง ควรเทียบกับนิพพานเป็นไฉนเล่า พระผู้เป็นเจ้าของเจ้า?"

ก. "ขอถวายพระพร แก่นจันทน์แดงเป็นของที่ทำได้ด้วยยากฉันใด, นิพพานก็เป็นของที่ทำได้ด้วยยาก ฉะนั้น, นี่เป็นคุณที่หนึ่ง."

แก่นจันทน์แดงเป็นสิ่งที่ไม่มีของหอมอื่นจะเสมอ ฉันใด, นิพพานก็เป็นธรรมชาติที่ไม่มีของหอมอื่นเสมอ ฉะนั้น, นี่เป็นคุณที่สอง."

แก่นจันทน์แดงเป็นของอันบุคคลผู้ดีสรรเสริญ ฉันใด, นิพพานก็เป็นธรรมชาติอันพระอริยบุคคลสรรเสริญ ฉะนั้น นี่เป็นคุณที่สาม. นี่แล คุณสามประการแห่งแก่นจันทน์แดง ควรเทียบกับนิพพาน."

จ. "ก็คุณสามประการแห่งสัปปีอย่างใด ควรเทียบกับนิพพานเป็นไฉนเล่า พระผู้เป็นเจ้าของเจ้า?"

ก. "ขอถวายพระพร สัปปีอย่างใด เป็นของถึงพร้อมด้วยสี่ฉันใด, นิพพานก็เป็นของถึงพร้อมด้วยสี่กล่าว คือ คุณความดี ฉะนั้น, นี่เป็นคุณที่หนึ่ง."

สัปปีอย่างใด เป็นของถึงพร้อมด้วยกลิ่น ฉันใด, นิพพานก็เป็นของถึงพร้อมด้วยกลิ่นกล่าวคือศีล ฉะนั้น, นี่เป็นคุณที่สอง."

สัปปีอย่างใด เป็นของถึงพร้อมด้วยรส ฉันใด, นิพพานก็เป็นของถึงพร้อมด้วยรส ฉะนั้น, นี่เป็นคุณที่สาม. เหล่านี้แล เป็นคุณสามประการแห่งสัปปีอย่างใด ควรเทียบกับนิพพาน."

จ. "ก็คุณห้าประการแห่งยอดภูเขา ควรเทียบกับนิพพานเป็นไฉนเล่า พระผู้เป็นเจ้าของเจ้า?"

ก. "ขอถวายพระพร ยอดภูเขาเป็นของสูง ฉันใด, นิพพานก็เป็นของสูง ฉะนั้น, นี่เป็นคุณที่หนึ่ง."

ยอดภูเขาเป็นของไม่หวั่นไหว ฉันใด, นิพพานก็เป็นของไม่หวั่นไหว ฉะนั้น, นี่เป็นคุณที่สอง."

ยอดภูเขาเป็นของยากที่จะขึ้นไปได้ ฉันใด, นิพพานก็เป็นของยากที่กิเลสทั้งปวงจะขึ้นไปได้ ฉะนั้น, นี่เป็นคุณที่สาม."

ยอดภูเขาเป็นที่ไม่ออกขึ้นแห่งพืชทั้งปวง ฉันใด, นิพพานก็เป็นที่ไม่ออกขึ้นแห่งกิเลสทั้งปวง ฉะนั้น, นี่เป็นคุณที่สี่."

ยอดภูเขา เป็นของพ้นพิเศษแล้วจากความเป็นที่ยินดียินร้ายฉันใด, นิพพานก็เป็นของพ้นพิเศษแล้วจากความยินดีและความยินร้ายฉันนั้น, นี่เป็นคุณที่ห้า. เหล่านี้แลคุณห้าประการแห่งยอดเขาควรเทียบกับนิพพาน"

จ. "ดีแล้ว พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าขนาดเสน ขั้ววิสัยนาปัญหาของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้านั้นสมอย่างนั้น, ข้าพเจ้ายอมรับรองอย่างนั้น."